

se ukvarjali z najtežjimi fizičnimi opravili, kakor trdi Filipović. — Vendar prebivalstvo omenjene pokrajine Her v Banatu po vsej verjetnosti nima nobene prave zveze s »herami« te zadnje vrste, ker je znano, da se priimki v zvezi s tem imenom pojavljajo že davno prej, nego se je začelo odhajanje na sezonsko delo iz dinarskih oblasti v ravninska območja onkraj Save ali Donave.

Ob pomanjkanju pisanih virov je nemogoče določiti natančnejši izvor vseh banatskih her. Največ elementov po mnenju M. Filipovića vendarle govori v prid dinarski komponenti. Najzgovornejši dokaz za to je nedvomno ime, ki pa ni ostalo omejeno le na priškele iz dinarskega območja, ampak se je moralo razširiti še na staroselnike, to je srbsko prebivalstvo, ki je živelo v Banatu še pred velikimi gibanji, ki jih je med prebivalstvom na Balkanu in v Vojvodini povzročil prihod in pozneje odhod Turkov. Značilen pa je ob vsem tem pojav, da dinarska komponenta kljub svoji vitalnosti in v začetku tudi številčnosti v novi domovini ni posredovala ničesar, tudi jezika ne. Vzrok za to išče Filipović v tem, da so priseljenci prihajali v Banat iz dinarskih pokrajin počasi, skozi desetletja in da so bili staroselniki, ki so jih priškele z juga našli, kulturno močnejši in so jih zlahka asimilirali. Zgovoren dokaz za tako domnevo so številni elementi in pojavi iz materialnega in duhovnega življenja banatskih her. Če pa je danes srbska komponenta iz Pomoravja neznatna, je vzrok v tem, da so priseljenci iz krajev ob Moravi do danes že izginili, ali pa so se odselili naprej proti severu.

Cudno je še to, da se je tudi romunski element posrbil med herami. To velja kajpada za prebivalstvo na jugoslovanski strani, medtem ko se je na romunski strani izvedla romunizacija dela srbskega življa. Slednji ni mogel pretopiti češkega in ciganskega elementa, kar pa velja za ciganski element samo delno.

Delo je dragocen prispevek k nadrobnejšemu proučevanju ne le etnografije zaključenega dela Banata, ampak pomeni tudi znanstveno dognano objasnitev vprašanja, ki je desetletja sem zanimalo srbske etnografe, antropogeografe in delno tudi demografe. Ker je urednik izvajal zaključno sintezo na osnovi obširnega gradiva, pomeni delo »Banatske here« tudi eno najbolj obdelanih in raziskanih geografskih in etnografskih območij Jugoslavije. Slovenskemu etnografu daje obenem pobudo za nadrobnejšo obdelavo tistih slovenskih pokrajin, katerih prebivalstvo je glede izvora še dandanašnji skoraj nepreiskano. V mislih imam n. pr. Belo krajino, kjer čaka etnografe še marsikatera neraziskana uganka, ali problem haloških Bezjakov in prebivalstva obmejnih slovensko-hrvatskih pokrajin sploh.

Tončica Urbas

Cvetko Popović, Tehnika primitivnog lončarstva u Jugoslaviji. Posebni otišak iz Glasnika Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1959.

Izraz »primitivno lončarstvo« pomeni v tej študiji lončarstvo ročnega kolesa in pa prostoročno obdelovanje gline. Avtor ugotavlja, da se je lončarstvo ročnega kolesa z nepremično osjo obdržalo v Evropi samo v Jugoslaviji, in to v območju Dinare. Zanimiva je ugotovitev, da v tistih krajih, kjer se je ohranilo ročno kolo v najširši rabi, ni prostoročnega lončarstva (Bosna, Dalmacija), pač pa je prostoročno lončarstvo ohranjeno v ženskem lončarstvu vzhodnih in južnih krajev Jugoslavije (Makedonija, Črna gora, deloma Srbija). V raziskovanju lončarstva ročnega kolesa prevzema avtor mestoma tudi nekatere elemente iz lončarstva nožnega kolesa, zlasti primitivnejšega (Vraneštica v Makedoniji, Ribniška dolina pri nas), obravnava nastanek in razvoj keramike z njenim pomenom v posameznih dobah gospodarskega in družbenega razvoja človeštva, in končno navaja ob tem mnenja mnogih domačih in tujih znanstvenikov, tako da ima razprava širši nego samo etnološki obseg in pomen.

Razprava obsega naslednja poglavja: Pomen primitivnega lončarstva, Survine, Orodje, Tehnika, Sušenje in pečenje ter zaključke.

Današnje primitivno lončarstvo je močno podobno sistemu pred stoletji, in zato ob njem lahko pojasnimo marsikatero vprašanje arheološke keramike.

Drugo poglavje obravnava glino kot lončarsko surovino (v Beli krajini »brno«). Glina je raznih vrst, lončarji na jugu pravijo, da »gline ima od deset ruku«. Vsi lončarji ročnega kolesa v Jugoslaviji dodajajo glini glede na njeno sestavo stolčen kalcit, kremen, granit ali rečni pesek. Ta dodatek skoraj povsod imenujejo »vrsta«. Avtor meni, da je to skupen lončarski izraz Starih Slovanov in eden izmed dokazov, da so poznali Slovani že pred razselitvijo tudi lončarstvo in ne samo kulturo lesa. Ženska ročna keramika uporablja druge vrste dodatkov, ki imajo namen učvrstiti posodo (pleve, svinjske ščetine ipd.).

Poglavji o lončarskem orodju in o lončarski tehniki sta najboljše. Naddrobno je obdelano lončarsko kolo na ročni pogon, njega starejša oblika s dvema variantama in izpopolnjena mlajša s tremi variantami. Ti opisi so ilustrirani s skicami posameznih oblik ročnega kolesa in z zemljevidom, ki predočuje njegovo razširjenost v Jugoslaviji. Na osnovi nekih virov je izražena domneva, da je lončarsko kolo nastalo v južni Mezopotamiji ob koncu 4. tisočletja pred n. št. Nerešeno pa ostane vprašanje, kdaj in od koga so prevzeli lončarsko kolo Slovani.

Tehniko gnetenja uporablja na ozemlju Jugoslavije predvsem ženska keramika, v moškem lončarstvu pa delajo s prosto roko samo večje ovalne posode za peko jagnjet in drugega mesa. Pri lončarstvu ročnega kolesa se uporabljajo tehnike valjanja, vlečenja in sestavljanja v raznih oblikah in načinih. Vsi so natanko opisani in prikazani tudi v podobi. Enako naddrobno je obdelano tudi sušenje, pečenje in loščenje lončene posode.

Poleg opomb je razpravi pridružen še sistematičen pregled najvažnejše arheološke in etnološke literature o lončarstvu, ki bo dober priročnik za nadaljnja raziskavanja. Od slovenskih avtorjev so omenjeni Ložar, Korošec, Novak, Karlovšek, Koroščeva, Čremošnikova.

Danica Zupančič

Kojić Branimir, Seoska arhitektura i rurizam. Teorija i elementi. Grafička oprema i svi nacrti arh. Zoran B. Petrović. 4°. 204 strani z 276 skicami, načrti in posnetki. Beograd 1958.

To je visokošolski učbenik Arhitektonske fakultete univerze v Beogradu za vaško arhitekturo in rurizam. V njem avtor ob pojmu vaške arhitekture »raziskuje in rešuje vprašanja o gradnji značilnih vaških stavb, med katerimi je najvažnejša stanovanjska stavba kmečke rodbine«, hiša. Pod pojem rurizam pa združuje »posebno zvrst urbanizma, ki raziskuje in rešuje splošna vprašanja o urejevanju in gradnji vasi kot skupno vprašanje posameznega vaškega naselja z zanj značilno in ustrezno zaposlenostjo prebivalstva«. Vaško arhitekturo iz preteklosti vrednoti s skladnostjo smotrnosti, konstruktivnosti in oblikovanja, ki ne pozna izumetničevanja.

V uvodu avtor razčlenja »arhitektonsko-ruristični organizem« vasi v ognjišče, hišo, kmetijo ali dvor, v vas ali naselje in pa v širše vaško naselje z ustreznim zemljiškim okolišem ali sosesko, zasleduje splošni razvoj stavbnih oblik od kamnite bunje in lesene kolibe, zlasti po tvorivih v kamniti primorski, leseni bosenski, nabiiti vojvodinski in mešani makedonski hiši z bondrukom in opredeljuje ruristične jugoslovanske pokrajine v enote Primorja s Krasom, Gorenjskega za Alpe, nižinskega s Slavonijo in Vojvodino; nadalje v osrednjo z notranjo Bosno, Podrinjem in Sumadijo; v Pomoravlje, Kosovo in Metohijo in pa v ozemlje na jugu od Šare v Makedoniji z izročilom čifčijskih hiš in naselij. Po splošnem pogledu na notranjo opremo hiše in kuhinje z ognjiščem in pohištvom nas na kratko uvaja v sosedno kmečko hišo na Balkanskem polotoku, v Vzhodni, Srednji in Zahodni Evropi, od koder se vrne domov, da nadaljuje z obravnavo sedanjega stanja vaške arhitekture in rurizma v Srbiji.

Ustrezno namenu učbenika je delo posvečeno zlasti Srbiji s Sumadijo in Vojvodino; te pokrajine so prikazane s pregledno, podobo geografske in zgodovinske sredine s poljedelstvom in gospodarskim stanjem, migracijami in gostoto